

HET NOORDEN DOOR DE OGEN VAN HET ZUIDEN

Voor Vlaanderen waren de late middeleeuwen een periode van grote bloei en dat zie je terug in imposante kerken en kathedralen. De Bourgondische uitbundigheid is er bovendien nooit afgeremd door de reformatie. Hoe kijken Belgen van nu tegen het Groninger kerkenlandschap aan? We vroegen het aan drie liefhebbers. In deze editie van Groninger Kerken Magazine het antwoord van architect Jan Verrelst.

Verrelst is mede-vennoot van het Antwerpse AWG architecten. Met zijn bureau maakte hij naam met enkele tot de verbeelding sprekende binnenstedelijke projecten in Nederland, waaronder het Catharijnen Convent in Utrecht. Zo kwam hij onder de aandacht van de Stichting Oude Groninger Kerken. Het zou tot een succesvolle samenwerking leiden.

Jan Verrelst over de 'Intelligente Ruïne' van Leegkerk

De Antwerpse architect Jan Verrelst neemt ons mee naar Leegkerk. 'Hier stond ik zeven jaar geleden voor het eerst', zegt hij. 'Jur Bekooy (bouwkundige van de stichting Oude Groninger Kerken; fv) had me uitgenodigd. Ik begreep meteen waarom.'

Waarom dan precies, willen we weten. Verrelst: 'Je voelt meteen de ouderdom, hè. De kerk was het hart van een gemeenschap. Deze plek moet een rol hebben gespeeld in de levens van talloze mensen, generatie na generatie. Tegelijkertijd besef je dat die rol van vroeger is uitgespeeld. De kerk zag er nogal verloren uit in de kale, groene vlakte. De oprukkende nieuwbouwwijken in het oosten en de enorme suikerfabriek aan de zuidelijke horizon zorgden voor een geheimzinnige spanning.'

Maar was AWG architecten niet vooral bekend van de binnenstedelijke projecten? Waarom uitgerekend Jan Verrelst, helemaal uit Antwerpen, naar Leegkerk gehaald? Verrelst: 'Wij hebben onze reputatie inderdaad te danken aan grootstedelijke projecten, gek genoeg vooral in Nederland. Denk bijvoorbeeld aan de Mariaplaats/Walsteeg in Utrecht en de herbestemming van het Philipskantoor in Eindhoven. Er zijn periodes geweest dat wij 85% van ons werk in Nederland deden. Wij kregen die projecten omdat we een wat andere kijk op architectuur hebben dan veel Nederlandse architecten. Bij binnenstedelijke projecten gaat het er vooral om dat je iets maakt dat past in de omgeving. Je begint niet bij nul maar zoekt naar 'de geest van de plek'; wat wil deze plek zijn of worden? Je wilt daar niet een gebouw dat alleen maar de handtekening of het ego van de architect uitstraalt. Bij AWG streven we naar "doordetijdse gebouwen". We werken aan plekken en gebouwen die de kwaliteit hebben om zich telkens weer aan nieuwe functies aan te passen. "Intelligente ruïnes" noemen wij dat. In Leegkerk herkende ik ook meteen een intelligente ruïne. Ik denk dat dat de reden is dat wij zijn benaderd.'

De feiten geven Verrelst gelijk. AWG architecten kreeg in 2009 de opdracht om de in onbruik geraakte kerk geschikt te maken voor nieuwe functies: presentaties, vergaderingen, diners, recepties en kleinschalige feesten. Hij liet de buitenkant intact, maar herschiep het interieur met enkele monumentale 'gouden' objecten. Sinds de feestelijke heropening in 2013 trokken al tallozen naar Leegkerk om de gedaantewisseling te aanschouwen. Leegkerk won de publieksprijs in de architectuurenquête van de lokale krant. De echte kroon op het werk zien we op de dag dat we met Verrelst in Leegkerk zijn. Een feestelijk gekleed gezelschap, in afwachting van het bruidspaar, vergaapt zich aan het interieur. 'Het is zó bijzonder en toch heel intiem en vertrouwd', zegt één de feestgangers. De oude kerk functioneert weer. Verrelst heeft een brede glimlach op het gezicht. We vragen of hij verrast was door het succes van Leegkerk.

Verrelst: 'Ja, toch wel. Het was natuurlijk een naar binnen gerichte ingreep, in een bescheiden kerkje buiten de stad. Dan verwacht je niet meteen zoveel weerklank. Anderzijds, we hebben er wel met veel zorg aan gewerkt. Hoe zo'n proces in zijn werk gaat? Dat begint altijd met studie. We proberen de geschiedenis te doorgronden, de geest van de plek te begrijpen. We vormen ons een beeld van de belevingswaarde en de potentie van een locatie. Ik weet, dat zijn subjectieve begrippen, maar zo ontstaat wel de kracht om te kunnen ontwerpen. Dat begon in dit geval met een zoektocht naar het materiaal. Ik wist meteen dat het iets moest zijn dat licht kon weerspiegelen. We zijn lang met glas bezig geweest, maar uiteindelijk werd het een goudkleurig materiaal. Ik vond houvast in aloude herinneringen en associaties: de gouden schijn, het mysterieuze licht.'

Verrelst groeide op in een dorp onder de rook van Antwerpen. De kerk van zijn herinnering was katholiek. Op de vraag of hij -bewust of onbewust- katholieke pracht en praal in een protestantse kerk heeft gehaald, haalt hij de schouder op. 'Daar was ik niet mee bezig; het "goud" was nodig om mensen te boeien en naar deze plek te lokken.' En zou zo'n renovatie als in Leegkerk ook in België kunnen?

Verrelst: 'Ontkerkelijking speelt ook bij ons. De Vlaamse overheid inventariseert op dit moment hoeveel kerken er zijn en hoeveel er nodig zijn en wat er vervolgens met die andere moet of kan gebeuren. Herbestemming zal dan zeker aan de orde komen. Tegelijkertijd denk ik dat men er voor terug zal schrikken. Katholieke kerken zijn rijker van versiering, wanddecoratie, ornamenten. Herbestemming betekent dan automatisch dieper ingrijpen. En er is nog weinig ervaring, hè. Wat dat betreft is Groningen zijn tijd ver vooruit.'